'జమీందారు'

కథానిక

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావు

అక్కడతగాడు కూర్చొని యున్నాడని ఎవ్వరికీ తెలియదు.

సామానంతా పట్నం చేర్చవలసినదిగా తాఖీదిచ్చి, గుమాస్తాలకు వొప్పజెప్పి తానొక సర్వసామాన్యజనుడిలా, ప్రచ్ఛన్నంగా కాలువ ఆవలిగట్టుకు బల్లకట్టుమీద దాటి, ఒంటిగా ఎండవేళ ఆవలిగట్టున చెట్టునీడను వేరుమీద వీపుజేరబోసేలా విశ్రమించి యున్నాడు. చెట్టు ఎన్నో గాలివానల కుత్రూతలూగి, చెక్కుచెదరని ఎదుగుతో ముదిమితో పేరెన్నికగన్న చింతచెట్టు. ఒకవంక ఏపేటా అది, చిగురునుండి గింజదాకా కన్నెపిల్లల కింపుగొల్పుతూ నవనవోన్మేషంగా వున్నా, వృద్ధులసంస్మృతి కతీతమై, గట్టు కూడా దాన్నిబట్టే పోశారా అన్నంత ఆనవాలురూపం కలిగి వుంది. చెంతనే గోదావరినదిపాయనుండి విడివడే కాలువ. కాలువయొడ్లు, కాలం వానాకాలం కావడంచేత, గడ్డి పట్టి ఆకుపచ్చగా వున్నాయి. కాని ఒక గట్టుమీద ఎర్రని కంకరరోడ్డు వేయబడి రాదారీ కనబడుతూ, బళ్ళూ ప్రజలూ ఏవేళా సందడిగా వెడుతూవున్నజాడ కనిపిస్తుంది. ఊరు కూడా దానికి చేరి అదిగో అన్నట్టగపిస్తుంది. రెండవ గట్టెక్కితే అన్నీ ఊడ్చిన పొలాలూ, పొలాలమధ్యగున్న మామిడిచెట్లు చెన్నంగికొబ్బరిచెట్లు, కూరపాదులు, కొంగలు, కలుపుతీతస్త్రీల కోకలరంగులు ఎన్నెన్నో కానవచ్చి ఆగట్టుకూ ఈగట్టుకూ ఎంతమాత్రం పోలికే లేదన్నట్టుంటుంది.

పాఠకు లప్పుడే, బల్లకట్టవసరం లేకుండా, నా మాటలవెంబడినే కాలువ దాటి చింతచెట్టున్న గట్టుకు వచ్చినట్టున్నారు. కాని అట కూరుచున్నాతని దృష్టి రాజమార్గముమీదనే వున్నది.

మోటబళ్ళమీద మొరకుమనుష్యుల మూపులమీద నాడా రోడ్డమ్మట అతగాని సామానెంత తరలింపబడింది చెప్పశక్యం కాదు. అతడు నిన్నటివరకు ఆ కొండ్ర కధిపతి. వేలకొద్ది ఎకరాలకు జమీందారు. అతనెంత చెబితే అంత, నిన్నటివరకూ ఆచుట్టుపట్టంతకూ,—నేడొక్క శాసనంతో అతనిజమీ లాగివేయబడి అతని కిరవై లక్షల రూపాయలు నష్టపరిహారంక్రింద యీయబడి "నీయిష్టమువచ్చిన చోటికి నీచరాస్తితో వెళ్ళిపోవచ్చు. మరి ఇందు గల సెంటు భూమి నీదికాదు. ఇక్కడుండడానికి నీకు ఇల్లు లేదు. వల్లకాదు." అని సర్కారువారు ముదలయిడి సాగనంపేరు.

జమీందారుడు ముప్పైయేండ్ల వయస్సువాడు. వయస్సునకు తగిన అనుభవము గలవాడు. ఊహాప్రపంచములో మునిగి తేల్తూ అనుకొనువాడు. "ఇన్నాళ్ళూ ఆవలిగట్టున నివసించి భోగించిన దానికీ ఈనాడొక్క ముహూర్త మీవలిగట్టున విశ్రమించుదానికీ ఎంత తేడా కనిపిస్తూవుంది!" అని విస్తుపోసాగాడు. తానెక్కడ కూరుచున్నది మరచిపోయాడు. అతని నెత్తిమీద నొక్కొక్కప్పుడు నల్లని నీటిమబ్బు, ఒకొక్కప్పుడు నిశితమైన వేడియెండ విచ్చలవిడి మారిపోతూవున్నాయి. కనుచూపు మేరలో, చిన్న చిన్న గడ్డిపూలు వికసిస్తూ కొన్ని, ముకుళింపుగంటూ కొన్ని కానవచ్చాయి. ఏదో పక్షికూత దూరంనుంచి ఆకాశమార్గాన తన్ను పలుకరించేది. ఊడ్చినచేలు దుబ్బుకట్టి ఎత్తు ఎదిగి, తమ మీదుగా చల్లనిగాలి నడిచి పోయేలా, వొదుగు వొయ్యారం గల వయ్యాయి. అన్నింటికన్న తాను కూరుచున్న చింతచెట్టు నీడ రెట్టింతలు చల్లగా, ముమ్మరంగా, శాంతిప్రదంగా, తోచి, క్రమక్రమంగా నీటిమీద పడి వ్యాప్తమౌతూ వుంది.—ఆ నీడ అలా హెచ్చుపెరిగి, ఆవలిగట్టు నెండలో చేరుకుంటుందా అనేదే అతగాని ఆలోచన ఇప్పుడు! చెట్టునీడ నీటిమీద పొడుగుకావడమే కంటూన్నాడు గాని సూర్యుడు పడమటకు వాలి క్రమక్రమంగా దిగిపోతున్న దృష్టి అతనికి సుతరాం లేదు. నీడ లాగునే ప్రాణం, ప్రతిష్ఠ, చైతన్యం, చేష్ట గమనిస్తూ వున్నాడు." "నీడ దేనివల్ల ఏర్పడుతూ వున్నది?" అనే అంశంమీద అతనికి ధ్యానమే లేదు.

అయితే ఒకటి వుంది. అలా నీళ్ళమీద నీడనే ఎదర రోడ్డు కంటూ చూపుసారించి దృష్టి కేంద్రీకరించడంలో, రాదారీని తరలింపుగనే అతని చరాస్తియొక్క అసంఖ్యాకరూపాల నీటి నీడలు నిలుకడ లేకుండా, ఒకే దిక్కుకు తల్లక్రిందులుగా సాగిపోతూన్నట్టు అతడు కనగలిగాడు. మోటబళ్ళ చక్రాల తిరుగుళ్ళయొక్క కంకర యొరపిడి చప్పుళ్లు, గుర్రాల సకిలింపులు, ఏనుగుల గంటలు ఎన్నెన్నో అతని వీనులకు సోకి వింతగొలుపజొచ్చాయి. వింతలో అదో విధమైన విచారమున్ను కలుగచేశాయి. కాని ఒక్క ధ్వనీ అక్కడాగింది లేదు. ఒక్కరూపమూ తనకెదురు తిరిగి ప్రశ్నించింది కాదు. క్రమక్రమంగా అతని బుద్ధి కుశాగ్రమైనకొద్దీ, ఆంతరంగికాలోచన కొక క్రొత్తకోణం ఏర్పడింది. చెవులకో నూతనస్వనం వినబడసాగింది. అది అతనికి అపూర్వమైనదిగా తట్టింది.

ఒక మేనా సవారీ మోసే బోయీల మ్రోత అది! అంతరాళమంతా ఆవరిస్తూ, దిశాంతమందు అంతరించి పోయి నట్టొక్కొక్కప్పుడు, మన చెవులనే తాకి గూబల్లో నిలబడి మారుమ్రోగుతూన్నట్టొక్కొక్కప్పుడు ఆ ధ్వని ఆప్రాంతమందు అతిస్వేచ్ఛగా ఆనుతూ వచ్చింది.

ముందుకొమ్ము ముగ్గురు బోయీలు, వెనుకకొమ్ము ముగ్గురు బోయీలు మోస్తూవున్నారు. వెనకాలొకడు పరుగిడుతూ వున్నాడు. — — "అఁఓ—ఓ—అఁ— అఆఏ—ఏఏఅ—"— అని ఇలా ఆ ధ్వని హెచ్చుగా తగ్గు స్థాయీలగా వినవస్తూ ఊరినుండి చుట్టుదారిని రోడ్డుమీద కెక్కి జమీందారు కూర్చునివున్న చోటికి సరాసరి ఎదరున్న రేవు గమ్యస్థానంగా చేరుకుంటూ వున్నట్టైంది. పురుషుని హృదయం క్రొంగ్రొత్త స్పందనం గాజొచ్చింది.

ఈరోజున కూడా ఆమె ఈరేవులో స్నానంచేసి పూజా ద్రవ్యాలతో తరలివెళ్ళి దేవతాదర్శనం దేవాలయములో గావించడమేనా?— "వద్దు!—నీవు తిన్నగా సామానువెనకాలే వెళ్ళిపోవలసినది. వద్దు! పోనకు! మరిదేవుడు లేడు! దేవాలయములో లేడు!" అని ఆజ్ఞాపించానే! నా ఆజ్ఞను ఆమె ఉల్లంఘిస్తూ ఇటు వస్తూవుందా? ఇక్కడ స్నానముచేస్తూ వుందా? లేక తిన్నగా వెళ్ళిపోతూవుందా?" అని అధికార కోపోద్రిక్త నయనాల్తో ఆవినవచ్చు మేనామ్రోతదెసకు తన చెవు లొక్కొక్కప్పుడు పనిచి తన మెడ నొక్కొక్కప్పుడు త్రిప్పి, తన శ్రద్ధనంతను, మేనాలోనుండక తప్పదని యనుకొని తాను తలంచుకొను చిన్న అంగనయొక్క రూపురేఖలయందు, లీనమొనరించుకొనుచు "ఆమె మరి జమీందారిణి కాదు. సామాన్య స్త్రీ" అని తుదకేదో విధమైన కనికర మామెయెడ వహించినవాడై ఆ జమీందారుడు తిరుగ కాలువ నీటివైపు, దాని పొగదలవైపు, గనుగొనువాడు. కాలువ ఎప్పటిచొప్పునే అందగించుచు ప్రవహించుచుండెను.

ఆ మేనాలో వచ్చుచున్న దాన, సాక్షాత్తు, అతగాని సహచారిణియే! ఆక్రితం రోజు వరకును జమీందారిణి. జమీందారిణీ హోదాలో నున్నప్పుడు ఆమె నిరంతరం సాయం సంధ్యారాగ సమయమునకు సవారీపై ఆ రేవునకు వచ్చి, ఎవ్వరు లేకుండ చేసి, తాను స్నానమాచరించి, మడుగుపలువ ధరించి, పూలసజ్జతో దేవాలయమున కరిగి దేవుని సందర్శించి ఇంటికి మరలి, చనుట పరిపాటి.

దేవాలయము ఆమె భర్తయొక్క పూర్వీకులు కట్టించి, ధ్వజస్తంభమెత్తించిన ఏనాటి దేవాలయమైనను, ఈ పుణ్యదంపతుల యొక్క భక్తి తాత్పర్యములమూలమున దైనందినం నూతనంగా శోభిల్లుచు ఊరికి నిండైన కనుబండువై విరాజిల్లునది.

"అయితే జమీందారుడు, అతని జమీ సర్కారువారు తీసికొన్నారు గదా, దేవాలయము కూడా విడిచిపెట్టుతాడా? నాటి నుండి దేవాలయము గతి యేమగును?" —అనునది రావిచెట్టు క్రింది ప్రజలమధ్య సమస్యగ ఆ నిమిష మప్పు డుండెను. "సాయంకాల మెప్పటివలె జమీందారిణి ఆమెయొక్క యెప్పటిహోదాతో దేవాలయమునకు రాగలదా? రాలేదా? ఆమె మేనా నెవ్వరా టంకపరుపగలరు?" అని నాటి ప్రజ పెద్దకోలాహలమున, కోలాహలమునందే రహస్యముగా, యోజింపదొడంగెను. ఊరి వారెల్లరు సంధ్యా సమయమునకు దేవాలయమును చుట్టియుండిరి. కాని ఆ మూకబుద్ధికి, జమీందారు జమీందారిణి ఏమిచేయదలచినది, ఎటులున్నది, ఎవ రేమగునది, అంక లేదు.

ఇక్కడ జమీందారుడు, తన్ను బోయీల మోత నలుదెసల నుండి ఆవరించిన ట్టావరించిన కొలందని, చిత్రభ్రాంతిని మునుగ జొచ్చెను. అతనెప్పుడూ ఆ వరకు తన ప్రేయసి ఆ రేవులో స్నానము చేయుటగాని, మడిచీర ధరించి దేవాలయమునకు జనుటగాని ప్రత్యక్షముగ జూచినదిలేదు. అందరూ విన్నట్టుగానే, తానూ వినుచు, మత విషయమున ఆమె త్రోవ నామెను పోనిచ్చుటే తదజ్ఞతకు కారణము. తాను సంఘ సంస్కారి; మత సంస్కారి. అయితే ప్రజలకొరకు, భార్యకొరకు, హిందూ మతమును చెండాడక, దేవాలయమును సాంప్రదాయానుసారంగా నడవనిచ్చుచు, రథోత్సవాది మహా పర్వసమయములందు తానుగూడ పాల్గొనుచు, వచ్చువాడు. నాడే అతని జీవితమునందు ప్రారంభము, ఆ జనపద ప్రాంతమందు, ఊరు దాటి, బల్లకట్టుమీద రేవు దాటి రెండవ యొడ్డు సేరి, అందుగల చెట్టు వేరు నాని కూరుచుండుట.

అతడు అంతరాళమందు బోయీల మోత మారు మ్రోసిన కొద్దీ, తనకు చేరికగు కొద్దీ, తన్నుదా మరచిపోయినట్టయి, రేవు దాటించు బల్లకట్టువానిని గాని, బల్లకట్టుమీద ఇటు నటు దాటుచున్నట్టి కూలియాండ్రను గాని కనిపెట్టలేదు. వారు మాత్రమేదో వింతగా ఆ ప్రవాహతీరపు నుండుండి చూచుచు, ఆ వచ్చు మేనాను తమ సొంతమైనట్టు కనుగొనుచు రిచ్చపోదొడంగిరి. కాని ఎంతకూ అది ఆగుతెన్నుగాని, తీరుగాని, ఎవ్వరికీ తోపలేదు. ఎవరంతట వారే చూపరులు బల్లకట్టు దిగి వారి వారి యిళ్లకు జనిరి.

సాయం సంధ్యారాగము, నటరాజు ప్రళయతాండవమున రేగు ధూళిగా, పైకి పడమటిదెస లేచినదై, వింతగా విరివిగా, అరసింది తడవుగా, ఎఱ్ఱని తేజస్సును దిఙ్మండలము నుండి నలుదెసలా తేజరిల్లజేయుచు ఆ జమీందారునియొక్కయు, ఆ మేనాలో కూరుచున్న నారీమణియొక్కయు ఏక చేళాంచలమూ అన్నట్టొప్పారెను.

రాదారి బాటగల గట్టుమీద, బల్లకట్టురేవు వంపునే, సవారీ నిలుపుచేయబడి, అందునుండి గేస్తురా లీవలకు మేలి ముసుగుతో వచ్చుచు కనురెప్ప లెత్తకే నీటివంక చూచి, అవలి గట్టు దృష్టి సారించి, చెట్టునీడ నీళ్లలో పడ్డ జాడనే తన ప్రియుని నీడకూడ ఏకమగుచు కొనవచ్చుట ఆనవాలు గొని, "బల్లకట్టన్నా! ఆ తట్టెప్పుడూ ఈ వేళకు మగనారున్న జాడలేదు. ఎవరా కూర్చున్నది?" అని అడిగెను. బల్లకట్టన్న "వారే! జమీందారుగారే! లేచి వెళ్లమని చెప్పనా? తల్లీ!" అని వేచియుండెను. జమీందారుడు తన మోము పైకెత్తక, రెప్ప లరవాల్చి, నీటివంకకే చూచుచు, ప్రేయసి యెట్లు నీటిలో దిగి నీరాట జెలంగునది, వీక్షింప వాంఛించెను.

మనసది కొంచె మాలోచించి, బల్లకట్టాతనితో "వద్దులే! కూర్చోనియి! అక్కడనే కూర్చోనియి!" అని అంతఃపురపు తీవిని, ఘోషాను పోషిస్తూ, స్నానమునకై యొక్క మునుక తన నీటిచీరనే తాను వేసినదాయెను. బల్లకట్టాతడు, ఆమె తిరుగ నీటనుండి లేచులోపల, బల్లకట్టు నొకపైపుగా గట్టుకుచేర్చి, తా నొక చెట్టుచాటు కొదిగి దాగెను. బోయీలున్ను తమకు దూరము రహదారినివున్న చెట్ల వరుస ననుక నొక్కొక్కచెట్టు ననుక నొక్కొక్కనిగ చేరుకొని మరుగుపడి యుండిరి. ఇది నిత్యమూ వారు ప్రతిరోజూ చేయుచున్న పనే. కారణం, జమీందారిణి స్నానమాచరించి తిరుగ గట్టెక్కి, పైకిచని, పొడిబట్టలు కట్టుకొని సవారీలో కూర్చుండి తలుపులు వేసుకొను వరకు ఎవ్వరును చూడరాదు. వారు సవారీ మోయు బోయీలే కానిండు, రేవు దాటించు బల్లకట్టాతడే కానిండు! మరిన్ని రాదారిని ఆ నిమేషమప్పుడు నడుచు జనులుకూడా అటో అరమైలు ఇటో అరమైలు పొడవునా నడువకుండుట నియామకము. కావున సమస్తము నిర్జనంగాను, నిశ్శబ్దవంతంగానూ, ఆ దంపతుల కిరువురకు దోచి యొకరినీటి నీడల నొకరొకరు పెట్టుకొని యున్నట్టుండి పోయిరి; కొంత తడవు చెరొక గట్టునా ఎదురెదురుగా! ఇతరము ఎరుగకుండిరి.

ఈ యేమరుపాటు సమయమప్పుడా రాదారినే ఏ నియామకమూ నేరని ఒకానొక నిర్భాగ్యురాలు, యువతి, ఆ యాసుర సంధ్యనే, ఇల్లులేక, వాకిలి లేక, ఏకడనూ దిక్కులేక, [illegible], వినుచు, ఊరకే ఉత్తదిగానున్న ఆ సవారీని చూచినదై, అందులోనికి దూరి, ఇటూ అటూ తలుపులు లాగికొనుచు గాజుల చప్పుడు చేసెను.

అప్పటికి జమీందారిణి రెండవమారు తన స్నానమున గ్రుంకుకొనుచు నీటమునిగి యుండెను. జమీందారుని ధ్యానమంతయు జమీందారిణి నీటనుండి నిలువునా లేచు సొబగు తిలకింపు గాంచుటయందే పంచియుండెను. ఆ కారణముగా మరొక స్త్రీ వ్యక్తి సవారీలో ఆసీనయై సవారీ తలుపులిటూ అటూ లాగికొని మూసివేసికొనుట ఎవ్వరును గాంచలేదు. కాని ఎప్పుడైతే సవారీతలుపులు మూసికొన్న ధ్వని అయినదో, రివాజు చొప్పున బోయీలు తమతమ దాగిన చెట్లచాటునుండి యువతులకు వచ్చినవారై, సవారీని బుజములకెత్తుకొని, ఎత్తుకొనుచునే— "ఆః ఓః ఏః—" మొదలగు ఊతధ్వనులను వినిపించుచు వెడలిపోయిరి. "ఏమా?" అని జమీందారిణి నీటినుండి పైకి తలెత్తి చూచులో ఆమె వినుతట్టుశూన్యపథము తప్ప మరొండు లేకపోయె.

ఎదరతట్టు భర్త ఆవలిగట్టునుండి ఆమె దృక్కులలోని సెమకులాటను గుర్తించుచు ఆందోళనాతత్పరుడై, బల్లకట్టన్నను పిలిచి తన్నుకూడా తన చెలియున్న రాదారిత్రోవకు చేర్చుమని కోరెను. రేవు దాటించు నాతడును, తాను దాగియున్న చెట్టుచాటునుండి

ఈవలకు వచ్చి జమీందారుని జమీందారిణి యున్న యెడకు జేర్చి వారిరువుర నొకచో కూర్చెను.

జమీందారిణి గట్టెక్కి, పొడిచీర దాల్చినదై, "ఈ మోస మెట్లు జరిగినది?" అని కళ్ల నీళ్లు బెట్టుకొన జొచ్చెను.

"ఏ మోసము?" అని భర్త అడిగెను.

"ఈ నా సవారీ మాయమగుట!" అని జమీందారిణి బదులాడెను.

"అన్నియూ మాయమైనట్లే అదియునూ మాయమయ్యెను. నీ వింకను సవారీమీద పోయి దేవుని దర్శింప నెంచితివా అది పిచ్చి యూహ. నేను, చూడు, ఎట్లునడచివచ్చి కొలువగట్టిన కూర్చున్నానో?" అనెను.

"మగవాండ్రే పని పడితే అపనే చేయగలరు. సమస్తము విడువగలరు; నడువగలరు. ఆడు వారమగు, మాకు దేవుడు, జీవుడూ, సిరి, ఇన్ని కావలయును. నేడు మరి దేవుని సందర్శనమే లేదు కాబోలు నా బ్రతుకునకు" అని భార్య నుడివను.

"ఎందుకుండదు?" అని భర్త అడిగెను.

"దేవుని సందర్శనమే నాకుండియున్న సవారీ యింత వింతగా మాయముగా నేరదు" అని భార్య నిరాశ వెలిబుచ్చెను.

"ఇంకా మేనాలమీద మేలిమి మీద నీకు రోకు కలదన్న నాకు వింతగా నున్నది. దేవునిదర్శనము కాలిబాటనే మరి నీవు గావించుటముఖ్యమని తలపోసి, యీ అనుభవము నీ జీవితమందు సద్యఃకల్పితమైంది. రా! నాతోకూడా రా! ఆ సవారీకంటె ముందుగా నొక అడ్డదారిని మనము దేవాలయము చేరగలము." అని జమీందారుడు ముందడుగు వేసెను.

"ఈ నా తెరలోని వేషముతో నేనా?" అని భార్య ప్రశ్నించెను.

"ఆ వేషము నీ వుంచుకొన్నకంటె, తీసివేయుటలోనే నే డందముంది. సామాన్య వేషములో నిన్నెవ్వరును పోల్చలేరు."

అని ధైర్యము చెప్పి ఆమె ముంగురులతో దోబూచు లాడునట్టి జరీబట్టల మేలిముసుగు తొలగించెను. తొలగించులో ఆ యబలరూపము అపురూప సౌందర్యముతో విరాజిల్లిన దాయెను. ఆమె కళ్లల్లో, దేవుడు, జీవుడు, సిరి, అన్నీ ఒక్కమారు అతనకి మెరపు మెరసినట్టు కనబడెను.

సవారీలో తిరుగ నాడు కూర్చున్న మనిషి, జమీందారిణే యనుకొని బోయీలు చుట్టుదారిని దేవాలయము కడకు తీసుకొని వచ్చునంతలో అడ్డుదారిని జమీందారిణియు, జమీందారుడు దేవాలయద్వారమును జేరుకొనిరి.

అక్కడ గుమిగూడి చోద్యముగ జూచు ప్రజమధ్యనుండి కొందరు ఆకతాయిలు, కుర్రలు, గొడ్డళ్లు పుచ్చుకొని "ఈమె యింకను దేవుని జూచుటకు సవారిమీదనే వచ్చినదే!" అని సవారీ తలుపులు తెరచుకొనులో సవారీపై నొక దెబ్బ మొత్తి, పైకెత్తి కీడుకంట గీటిరి. కాని, అది సాగకుండ అప్పటికి సరిగా కాలినడకను అందుకొని, దేవళద్వారముముందు మెట్లపై భార్యాసమేతుడై నిలుచుండి, జమీందారుడు పెద్దయెలుంగున "జమీందారిణి కాలినడకనే నాతో నేడు నడచివచ్చి యిచ్చటనే యున్నది. ఆమె సవారీలో లేదు" అని వారికి నచ్చజెప్పి, భయానక కృత్యమేమీ జరుగకుండచేయుచు, వారితోపాటు తానును, తన ధర్మపత్నియు ఆ సవారీలోనుండి ఎవరు దిగుతారో అని పరికింపజొచ్చిరి.

ప్రజలలో ఆవరకును జెలరేగిన కోలాహలముగాని, జమీందారీ దంపతుల కలవడిన హృదయపరివర్తనముగాని ఎరుంగక, కేవలం సవారీ చీకటినుండి, అప్పటికప్పుడు వెలిగి యివలకు చూపబడిన దీపకళికలా, ఒకానొక స్త్రీ వ్యక్తి, అక్కడివారెవరూ అంతకితం ఎరుగని నవ్యమోముతో, విరాజిల్లు గోముతో, వెలికివచ్చి— ఏదో క్రొంగ్రొత్త అన్వేషణ, ఆవేదన, ఆకాంక్ష తన యెడద ముప్పిరిగొను చొప్పు, లోకమునకు చెప్పకచెప్పు కళ్లొప్ప జెప్పెను.

"ఎవరు నీవు?" అని జమీందారుడు ఆ స్త్రీని ప్రశ్నించెను. అప్పు డామె యిట్లు బదులాడెను. ప్రజలున్ను సవారీలోనుండి దిగిన ఆమె సంపన్నురాలా, సామాన్యురాలా, సానియా, సంసారియా, అన్న వివక్షత విడిచి, ఆ క్రొత్తమనిషి ఎవరా అనే మీమాంసతో గుర్తింప తల్లక్రిందులు పడుచు, ఆమె చెప్పు చరిత్ర నాలకింప జొచ్చిరి. ఆమె ధరించిన దుస్తులనుకూడా తోడ్తో వింతగా దిలకింప జొచ్చిరి. ముందు దుస్తులు వర్ణించనా, గాథ వినిపింపనా?

ఆమె వొక నీలం మొఖమల్ షరాయి తొడిగింది. మొలనుండి పాదములదాకా, మెడనుండి తొడలదాకా అదేరంగు, అదేనునుపు అదే తేటూ గల చొక్కా తొడిగింది. మరిన్నీ మెడను మెలిపెచ్చి బోరమీదకు వొదులొదులుగ జాఠేలా శిరోజాలమీద నడకనడిచేలా ఒకానొక తెల్లని పట్టువోణీ, అదే కండువాగా, మేలిముసుగుగా వేసికొంది. కాళ్లను సరిగచార్ల చెప్పులు తొడుక్కుంది. యావత్తు దిరీసుగుండా పచ్చని పాంచాలదేశపు వొంటి వన్నె, కన్నె వయసూ కాపరుస్తూ, నీలనీల మేఘంనుండి వెండిఅంచు బయల్పరుస్తూ వెలికివచ్చే సూర్యునిదైన నీరెండమాదిరి చల్లదనం దృక్కుల విలువతోపాటు వెదచల్లుతూ దేవాలయపు మెట్లవద్ద చెప్పులువదలి "ముందు దేవుని చూడనియ్యండి! ముందు దేవుని చూడనియ్యండి! నే నీ ప్రకారముగా దేవుని చూడగలనని యొక్కనాడునూ కల్లోనైనా తలపోయలేదు. ముందు దేవుని చూడనియ్యండి! నా చరిత్రమాటకేం?" అంటూ గుడిలోనికి జొరబడింది. ప్రజలున్ను ఆమె అపరావతారం తాల్చిన ఆండాళ్లమ్మో, అలివేలుమంగ తాయారమ్మల్లో, బీబీనాంచారమ్మో, కంచి కామాక్షమ్మో అని భయభ్రాంతులై ప్రక్కప్రక్కల కొదిగి చేతులు దక్కి మోచుచుండిరి.

జమీందారుడు, జమీందారిణియు మిక్కిలి ఆమెయొక్క కథను వినవేచియున్నట్లు ప్రక్కరు మనకుండ నొత్తిగిలి యుండిరి. ఆమెయు గర్భగుడిలోని దివ్యవిగ్రహమున కెదురుగా నిలుచుండి "దేవా! నే నీ అద్భుతవిధముగ, నొక సవారీలో కూరుచుండి, నీ కడకువచ్చి నీ దర్శనము లభించి, తరించియుండి యుండుదునని ఎన్నడు అనుకోలేదు. బాజారీ బాటనే ఖాళీసవారీ, సవారీలో కూరుచున్నంత నేస్తిబోయీలద్రోత ప్రోతఆగి సవారీ దిగుటలో నీ దేవళద్వారము! అహో ఏమీ, నా అదృష్టము! ఇది, నేను కాందిశీకాంగననయి, ఆసేతుహిమాచలం దిక్కులేక తిరుగాడుటలో దొరకిన పెన్నిధిగా తలంచుచున్నాను. దేవా! దేవా!" అని తన కనుపాపలలో క్రొన్నీడలమర, ఆ నీడలనే వాల్గాడించులా జొటజొట మృదుకపోల ముకురాలమీదకు కన్నీళ్లు గార్ప జొచ్చెను. "కాలినడక నెంతదూరము నడచినను నన్ను గనుగొన్నవారెల్లరు కాందిశీకాంగననని, కొరమాలినదానివనీ, మతము చెడినదాననీ, తమ అభిమతమునకు అణగిమణగి యుండవలసినదాననీ, ఈసడించినవారలేగాని యీ విధమున వాసికెత్తి గారవించినవారు లేరు. ఇది నా జీవితమునందు అనుభవించని అనుభవము. ఈ నీదర్శనము ఇతరుల కసంభవము. దేవాదిదేవా!" అని వినమ్రతతో, వివేకముతో, విశాలహృదయముతో, ఆ ఆడమనిషి సాష్టాంగ పడి లేచి, పరిసరమున తన్ను అరయుచున్నవారి నెరుగకొనెను. జేడిమూక ఏదో సందడి నుండెను. జమీందారుడు ఆమెను పలుకరించుటకు

తగు సాహసము వహింపడాయెను. ఇక ఆతని భార్య—"నీవు నిజముగా కాందిశీకాంగనవే యగుదువేని మమ్ముల నందరను వంచించినావు. అందు ముఖ్యముగా నన్ను మోసగించినావు" అని ధీరస్వరముతో నుడివెను.

"నీ వెవరవు" అని క్రొత్తమత్తకాశిని ప్రశ్నించెను.

"నేనా! నేనా" అని జమీందారిణిగా చెప్పుకొనుటకుగాని, మాజీ జమీందారిణిగా పేర్కొనుటకుగాని మనసొప్పక యా యిల్లాలు "నేనా, నేనా" అని నీళ్లు నమలి, "నామేనా అది! అని మురిసిపోవు నన్ను నామేనానుండి ఒక్కనిమేషంలో వేరుచేసి నేలపై నడిపించినావు. నీదీప్రజ్ఞ! నా నాథు డెంతచెప్పినను వినని నన్ను నీవు నేలపై నడిపించినావు. నీదిప్రజ్ఞ! నాకు మిక్కిలి సంతోషముగా నున్నది. నీనుండి ప్రజలపేక్షించునది లేదు. కాందిశీకాంగనవు. ఇల్లులేదు నీకు. వాకిలిలేదు నీకు. వసతిలేదు నీకు. వ్యాపారములేదు నీకు. కాందిశీకాంగనవు నీవు! అదృష్టవంతురాలివి!" అని అభినందించెను.

కాందిశీకాంగన వెనుదిరిగి మేనావైపు చూడ నభిలషించెను. అంతలో ఆమె కట్టెదుట దివ్యవిగ్రహముయొక్క బంగారు తొడవులుమీదకు, కిరీటముమీదకు, పెద్దపలుగు వ్యాపించి, నఖశిఖపర్యంతం చతుర్బాహూదర వక్త్ర నేత్రద్వయము లదర వింత హెచ్చరిక గొలుప జొచ్చెను. "ఏమా?" అని కాందిశీకాంగన వెన్నునే తిలకించులో, సవారీని ఛిన్నాభిన్నముగ చేసి, ప్రజలు భోగిమంట నంటించునట్లు దేవుడి యెట్టయెదట అంటించి జ్వాలగా జేసినారు.

ఆ జ్వాలామాల ఎవరిమెడలోపడి, యింకనూ విషాదపు విద్దూరము లేమి జరుగునోయని, జమీందారిణియు, జమీందారును, కాందిశీకాంగనను కాచుటలోను, కాందిశీకాంగన వారిని సంరక్షించుటలోను నిమగ్నులై యుండిపోయిరి. కాని, దేవుని కృపవలన ప్రజలు వారి కెవరికిని ఏ హానియు జేయకుండ "ఇక వారును మనలాగున నడువవలసినదే! ఇక వారును మనలాగున నడువవలసినదే!" అని అనుకొనుచు క్రమక్రమముగా పలచబడి, ఎవరిఇళ్లకు వారు వెళ్లిపోయిరి.

జమీందారును, జమీందారిణియు, కాందిశీకాంగనయు చుక్కవలుగులో దేవళమును నిర్గమించి విశాలతర ప్రపంచంలో మంచు తడిబాటనే కాలినడకను జనుచు నిట్లనుకొనిరి. కాందిశీకాంగన :—"సవారియెక్కిన నే యింటి ముంగిటనైన దింపగలదు. నా కింత ఆతిథ్యము దొరకునని యనుకొంటిని. కాని యిట్టి వైపరీత్యము జరుగునని తలపోయలేదు." జమీందారిణి :—"సవారీ దేవుని దర్శనార్థము నిర్మింపబడినదిగాని నీవంటి దానికొఱకు గాదు." జమీందారుడు :—"ఎవ రెందు కనుకున్నా, ఆ సవారీ నేడు తగలబెట్టబడవలసినదే! దానిని గురించి మన మింక వాదులాడ బనిలేదు. మనము ముగ్గురము ఇట్లు కలిసి రాదారినే పోవుచో మజిల ప్రాణగొడ్డము లేపి కల్పుగిపుండవ్వుగిదా! అనునదే యోజించుకొనవలసినది." కాందిశీకాంగన: "అనగా మన ముగ్గురిలోను నే నే అధమాధమురాలిని, దురదృష్టవంతురాలిననీ మీ యూహా!" జమీందారుడు:—"కాదు. నీవు మిక్కిలి అందకత్తెవు. యౌవనవిలాసినివి. ఈమె బంగారునగలు ధరించిన గృహిణి. జారచోరుల కిది అనువైన నిశీధిని." జమీందారిణి :"—ఇవిగో నామీదనున్న వస్తువులనెల్లను దొంగలు బలాత్కారముగ గొనకమున్నే యీ నీట పారవేయుచున్నాను." అని తొల్లింటి కాలువచేరికగా నీటిని దరిసెను. జమీందారుడు :—"నే బోధించితినని పారవేయవలదు. నీ అంతరాత్మకు తోస్తేనే త్యజింపుము. అసలు అవిన్నీ, మేనాయున్నూ మన యితర సామానులతోపాటు తరలింపబడియుండి యుండవలసినది. అప్పుడు మన మిద్దఱం మాత్రమే ఒకరి కొకళ్లం తోడునీడలమై ఈ రాదారిని నడచియుందుము. ఇది రహదారీ! ఇందు దాపరికముగాని, దాపుడుధనముగాని లేవు. అది తెలిసి నడచుట ఈ పయినుండి మనవిధి." అని హెచ్చరించెను. ఆ యిల్లాలు తన కప్రయత్నముగా కళ్లమ్మట బొటబొట జెమరింపును చేతుల తుడిచివేసికొనుచు తన నగలనెల్లను నీళ్లలోనికి విడిచిపుచ్చెను. కాందిశీకాంగన అది కనీ కనకుండ "నా యౌవనమింతేలో నన్నట్లు నిజూచుసట్లు లేదు. నా మూలమున మీకు కీడు మూడనేల? మీరు జనుడు." అనెను. జమీందారుడూ, జమీందారిణీ రిక్తహస్తులై కాలినడకను పొడుగు రాదారీనిబడి వడివడి నడచిపోవుచుండ, కాందిశీకాంగన జమీందారిణియొక్క దిసమెడ గనుగొనుచు, ఆ దంపతులయొక్క నిరాడంబర నిర్గమనమున కచ్చెరువు పడుచు, తా నన్నచోట నున్నట్టే కొంత తడ వాగిపోయెను. ఆగిపోయి కాలువనీటిలో జమీందారిణి జారవిడిచిన వస్తువులకొఱకు వంగిచూచెను.

కాని, ప్రవాహము మిక్కిలి వడిగా నుండుటచే అందు చుక్కనీడ తన నీడ కలకలుపై ప్రకాశించుట తక్క మఱొవిలువ లోహము ధగధగమనుట కాంచలేకపోయెను. అప్పుడామె వింతగా చింతించినదాయెను. తనకు కనబడిన నూతన ప్రకాశముచేత ఆమె తొల్లింటి మోహము అంతరించెను. అయినప్పటికీ ఆ కాందిశీకాంగన ఈ మోహప్రపంచములో తాను రాదారీని నడచుట క్షేమముగాదని, బల్లకట్టాతని లేపి సూర్యోదయము కాకుండా రేవు దాటి ఆవలితట్టు పెనుచింతక్రింద విశ్రమించి అదే తన కనువైన విడిది, గుడి కాదు, గృహము కాదు—అని గ్రహించెను. చింతచెట్టు నీటి నీడ ఒకవైపునకు, చింతచెట్టు ఎండనీడి మఱొకవైపునకు! ఏ నీడ నాశ్రయించుటో ఆమెకు తెలియకుండెను.

తక్కడ పుడకల్లా రెండునీడలూ ఉపచరింప, చెట్టునుమల్లుగా గొని ఆమె తన జీవితభారమును తూచుకొనుచున్నట్టు తెల్లవాఱి, లోకమునకు గనబడజొచ్చెను. పాపము శమించెను; ప్రాయము విజృంభించెను.

నాటికీ, నేటికి ఆ చింతక్రింద విశ్రాంతి గొన్నవారిలో నేను మిగిలినవాగు క్రితపు సాయంకాలపు మాజీ జమీందార్! నేటి యుదయపు కాందిశీకాంగన! వీ రిరువురే!